

Nigel Warburton

Una petita història de la filosofia

Nigel Warburton

Una petita història
de la filosofia

Traducció de
Begoña Prat Rojo

Galàxia Gutenberg

Títol de l'edició original: *A Little History of Philosophy*
Traducció de l'anglès: Begoña Prat Rojo

També disponible en ebook

Publicat per:
Galaxia Gutenberg, S.L.
Av. Diagonal, 361, 2on 1a
08037-Barcelona
info@galaxiagutenberg.com
www.galaxiagutenberg.com

Primera edició: abril de 2016

© Nigel Warburton, 2011
© de la traducció: Begoña Prat Rojo, 2016
© Galaxia Gutenberg, S.L., 2016

Preimpresió: Maria Garcia
Impressió i enquadernació: Rodesa
Dipòsit legal: B. 8856-2016
ISBN Galàxia Gutenberg: 978-84-15863-06-9

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra només es pot realitzar amb l'autorització
dels seus titulars, a part les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO
(Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar
fragments d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 45)

CAPÍTOL I

L'home que feia preguntes *Sòcrates i Plató*

Deu fer uns dos mil quatre-cents anys, van executar un home a Atenes per fer massa preguntes. Abans que ell hi va haver altres filòsofs, però va ser amb Sòcrates que la disciplina va assolir entitat. Si la filosofia té un sant patró, aquest és Sòcrates.

De nas arrufat, toixó, malgirbat i una mica estrany, Sòcrates no encaixava. Encara que era físicament lleig i solia anar brut, tenia un gran carisma i una ment brillant. Tothom a Atenes estava d'acord que mai hi havia hagut ningú com ell i probablement mai n'hi tornaria a haver. Era únic. Però també extremadament molest. Es veia a ell mateix com un d'aquests borinots que piquen: els tàvecs. Són molestos, però en el fons no fan cap mal. Tanmateix, no tothom a Atenes hi estava d'acord. Alguns l'adoraven; d'altres el consideraven una influència perillosa.

De jove havia estat un soldat valent i havia lluitat a les guerres del Peloponès contra els espartans i els seus aliats. Ja madur, vagarejava per la plaça del mercat, aturant persones de tant en tant i fent-los preguntes incòmodes. Aquesta era si fa no fa la seva única ocupació. Les preguntes que feia, tanmateix, eren esmoladíssimes. Semblaven senzilles, però no ho eren.

Un exemple en seria la següent conversa amb Eutidem. Sòcrates li preguntà si enganyar podia considerar-se un acte immoral. I tant que sí, va contestar Eutidem. Li semblava obvi. Però, li va preguntar Sòcrates, què passa si robes el ganivet a un amic que es troba molt deprimat i podria intentar suïcidar-se? Potser no és això un engany? Sens dubte que ho és. I fer-ho no és més *moral* que *immoral*? Sí, va contestar Eutidem, qui a hores d'ara ja s'havia fet un embolic. Mitjançant un intelligent contraexemple, Sòcrates li havia demostrat que la seva presumpció que enganyar és immoral no es podia aplicar a totes les situacions. Fins aleshores, Eutidem no n'havia estat conscient.

Una vegada i una altra, Sòcrates els demostrava a les persones que es trobaven a la plaça del mercat que en realitat no sabien el que creien saber. Un comandament militar podia començar una conversa absolutament convençut del que volia dir «valentia» i, al cap de vint minuts en companyia de Sòcrates, acabar completament confós. L'experiència devia ser desconcertant. A Sòcrates li encantava posar al descobert els límits del que els altres realment comprenien, així com qüestionar els postulats sobre els quals construïa la seva vida. Per a ell, una conversa en la qual tothom acabava adonant-se del poc que sabia era un èxit. Molt millor que seguir creient que comprenies una cosa quan en realitat no era així.

En aquella època, els atenesos rics enviaven els seus fills a estudiar amb els sofistes. Es tractava d'uns professors molt intel·ligents que instruïen els seus alumnes en l'art de l'oratória i que rebien per això uns honoraris molt elevats. Sòcrates, en canvi, no cobrava pels seus serveis. De fet, assegurava

que no sabia res, així doncs, com havia ell d'ensenyar alguna cosa? Malgrat tot, això no era obstacle perquè els alumnes acudissin a ell i assistissin a les seves converses. Tampoc el va fer gaire popular entre els sofistes.

Un dia, el seu amic Querefont va anar a veure l'oracle d'Apol·lo a Delfos. L'oracle era una anciana sàvia, una sibilla, que contestava les preguntes que li feien els seus visitants. Solia oferir respostes en forma d'endevinalla. «Hi ha algú més savi que Sòcrates?», va preguntar-li Querefont. «No», va ser la resposta. «Ningú no és més savi que Sòcrates.»

Quan Querefont li ho va explicar a Sòcrates, al principi aquest no s'ho va creure. Li va resultar realment desconcertant. «Com puc ser l'home més savi d'Atenes si sé tan poc?», va pensar. I es va passar anys fent-los preguntes a d'altres per veure si hi havia algú més savi que ell. Finalment, va entendre el que havia volgut dir l'oracle i va concloure que tenia raó. Molta gent era bona en el que feia; els fusters eren bons a la fusteria, i els soldats sabien lluitar. Però cap d'ells no era realment savi. No sabien realment de què parlaven.

El terme «filòsof» prové de les paraules gregues que volen dir «amor pel saber». La tradició filosòfica occidental, objecte d'aquest llibre, va sorgir a l'Antiga Grècia i es va difondre per vastes regions del món, assimilant en ocasions idees provinents d'Orient. Valora la saviesa que es fonamenta en la discussió, el raonament i el qüestionament, no en creure alguna cosa tan sols perquè algú important t'ha dit que és certa. Per a Sòcrates, la saviesa no consistia a saber moltes coses o com fer-ne d'altres. Significa comprendre la veritable naturalesa de la nostra existència, inclosos els límits d'allò que podem conèixer. Avui dia, els filòsofs fan si fa no fa el mateix que Sòcrates: qüestionen les coses i examinen diferents raons i evidències a fi d'arribar a respondre algunes de les preguntes més importants que ens podem fer sobre la naturalesa de la realitat i com hem de viure. A diferència de Sòcrates, tanmateix, els filòsofs moderns disposen de l'avantatge de gairebé dos mil cinc-cents anys de pensa-

ment filosòfic sobre els quals fonamentar-se. Aquest llibre examina les idees d'alguns dels pensadores clau que conformen aquesta tradició de pensament occidental, una tradició que va iniciar Sòcrates.

El que feia tan savi Sòcrates era el fet que no deixava de formular preguntes i sempre estava disposat a debatre les seves idees. La vida, va declarar en una ocasió, només val la pena si un pensa en el que està fent. Una existència irreflexiva és vàlida per al bestiar, però no per als éssers humans.

Cosa inusual per a un filòsof, Sòcrates es va negar a deixar res per escrit. Per a ell, parlar era molt millor que escriure. Les paraules escrites no poden replicar, ni tampoc explicar res quan algú no les entén. La conversa cara a cara, mantenia ell, era molt millor. En una conversa podem tenir en compte la mena de persona amb la qual parlem i adaptar el que diem per comunicar el missatge. Com que Sòcrates no va deixar res per escrit, bàsicament coneixem a través del seu pupil estrella, Plató, les seves idees i les coses sobre les quals discutia. Són el que es coneix com a *Diàlegs Platònics* i constitueixen grans obres literàries a més de filosòfiques. En certa manera, Plató va ser el Shakespeare de la seva època. En llegir aquests diàlegs, podem fer-nos una idea de com era Sòcrates; de la seva intel·ligència i de com d'exasperant podia arribar a ser.

Tot i que en realitat no és tan senzill, ja que no sempre podem estar segurs de si Plató va escriure allò que Sòcrates va dir realment o si va posar les seves idees en boca d'un personatge anomenat Sòcrates.

Una de les idees que la majoria de la gent considera més de Plató que de Sòcrates és que el món no és per a res com sembla. Hi ha una diferència significativa entre l'aparença i la realitat. La majoria de nosaltres confon l'aparença amb la realitat. Creiem que sabem diferenciar-les, però no és així. Plató creia que només els filòsofs comprenen com és realment el món. En comptes de confiar en els seus sentits, descobreixen la natura de la realitat gràcies al pensament.

Per argumentar-ho, Plató va descriure una caverna dins la qual hi ha persones encadenades de cara a un dels murs. Davant d'ells veuen ombres parpellejants que prenen per la realitat. No ho és pas. Es tracta de les ombres que projecten els objectes que hi ha davant una foguera. Aquestes persones passen tota la vida creient que les ombres que es projecten sobre la paret són el món real. Aleshores un d'ells s'allibera de les seves cadenes i es tomba cap al foc. En un primer moment té la mirada borrosa, però a poc a poc comença a veure on es troba. Poc després, aconseguix sortir a batzegades de la cova i finalment pot veure el sol. En tornar, ningú no creu el que explica sobre el món exterior. L'home que s'ha alliberat és com un filòsof. Veu més enllà de les aparences. La gent comuna no té gaire idea del que és la realitat perquè es conforma amb mirar allò que té al davant en comptes de reflexionar-hi profundament. Però les aparences enganyen. El que veuen són ombres, no la realitat.

Aquesta història de la caverna està relacionada amb el que es coneix com la Teoria de les Formes de Plató. La manera més senzilla d'entendre-la és mitjançant un exemple. Pensem en tots els cercles que hem vist a la nostra vida. Algun d'ells era un cercle perfecte? No. Cap d'ells no era absolutament perfecte. En un cercle perfecte, cadascun dels punts de la circumferència seria exactament a la mateixa distància del centre. A la realitat, els cercles no són així. Tanmateix, entenem perfectament què volem dir quan fem servir les paraules «cercle perfecte». Aleshores, què és un cercle perfecte? Plató diria que un cercle perfecte és la Forma d'un cercle. Si algú vol comprendre el que és un cercle, hauria de pensar en la seva Forma, no en el que pot dibuixar o experimentar mitjançant el sentit de la vista, ja que aquests són imperfectes d'una manera o una altra. De la mateixa manera, pensava Plató, si hom vol comprendre el que és la bondat, cal concentrar-se en la Forma de la bondat, no en exemples particulars que s'hagin presenciat. Els filòsofs són les persones més adients per pensar sobre

les Formes d'aquesta manera abstracta, perquè la gent comuna es deixa portar pel món que perceben els seus sentits.

Com que als filòsofs se'ls dóna bé pensar sobre la realitat, Plató creia que eren ells qui havien de manar i ostentar tot el poder polític. A *La República*, la seva obra més cèlebre, va descriure una societat perfecta imaginària en la qual els filòsofs tindrien la màxima autoritat i rebrien una educació especial; a canvi, sacrificarien els seus plaers pel bé dels ciutadans els quals governarien. Sota d'ells serien els soldats que haurien estat entrenats per defensar el país i, sota d'aquests, es trobarien els treballadors. Aquests tres grups, creia Plató, estarien en perfecte equilibri; un equilibri que seria com una ment en la qual la raó mantindria les emocions i els desitjos a ratlla. Malauradament, aquest model de societat era profundament antidemocràtic, ja que mantenia la gent sota control mitjançant una combinació de mentides i força. Plató hauria prohibit la major part de l'art, tot aduint que aquest proporciona falses representacions de la realitat. Els pintors pinten aparences, i aquestes representen les Formes d'una manera enganyosa. Tots els aspectes de la república ideal de Plató serien estrictament controlats des de dalt. Seria el que avui en diríem un Estat totalitari. Plató creia que deixar votar la gent era com permetre que els passatgers governessin una nau; molt millor deixar el comandament a aquells que saben el que es fan.

L'Atenes del segle v no s'assemblava gaire a la societat que Plató va imaginar a *La República*. Era semblant a una democràcia, si bé tan sols entorn un deu per cent de la població podia votar. Les dones i els esclaus, per exemple, n'estaven automàticament exclosos. Tanmateix, tots els ciutadans eren iguals davant la llei, i existia un complex sistema de loteria per assegurar-se que tothom tenia la possibilitat d'influir en les decisions polítiques.

Atenes no va valorar Sòcrates en la mateixa mesura en què ho va fer Plató. Ben al contrari. Molts atenesos pensaven que Sòcrates era perillós i estava soscavant el govern

deliberadament. L'any 399 aC, quan Sòcrates tenia setanta anys, un d'ells, Mèlet, el va dur davant un tribunal. Assegurava que Sòcrates estava deixant de banda els déus atenesos i introduint-ne de nous propis. També va suggerir que ensenyava els joves atenesos a comportar-se malament i que els animava a tornar-se contra les autoritats. Eren acusacions molt serioses. És difícil de saber fins a quin punt eren certes. Pot ser que Sòcrates sí que animés els seus alumnes a deixar de seguir la religió de l'Estat, i és sabut que li agradava burlar-se de la democràcia atenesa. Això concordaria amb el seu caràcter. En qualsevol cas, el que sens dubte és cert és que molts atenesos van creure els càrrecs que se li imputaven.

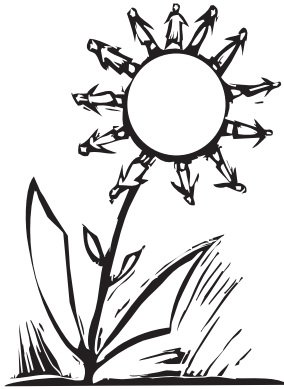
Van votar si el consideraven o no culpable. Poc més de la meitat dels 501 ciutadans que componien l'enorme jurat va creure que sí que ho era i el va sentenciar a mort. Si Sòcrates hagués volgut, probablement hauria pogut convèncer-los perquè no l'executessin. En comptes d'això, fidel a la seva reputació de tàvec, va irritar encara més els atenesos argumentant que ell no havia fet pas res de dolent i que, de fet, haurien de recompensar-lo amb menjars gratuïts durant la resta de la seva vida en comptes de castigar-lo. Allò no va caure gaire bé.

El van executar forçant-lo a ingerir cicuta, un verí que paralitza gradualment el cos. Abans de morir, Sòcrates es va acomiadar de la seva dona i els seus tres fills, i després va reunir els seus alumnes al seu voltant. Si hagués tingut l'oportunitat de seguir vivint tranquil·lament, sense fer més preguntes difícils, no l'hauria pas acceptat. S'estimava més morir. Una veu interior l'impellia a seguir qüestionant-ho tot, i no podia trair-la. Després va beure's el verí. I no va tardar a morir.

Sòcrates encara és viu als diàlegs de Plató. Aquest home difícil, que no deixava de fer preguntes i que s'estimava més morir abans que no pas deixar de pensar en com són realment les coses, ha estat d'aleshores ençà una inspiració per als filòsofs.

Sòcrates va exercir una gran influència en aquells que van tractar-lo. Després de la mort del seu mestre, Plató va seguir ensenyant d'acord amb el seu esperit. El seu deixeble més rellevant va ser, de llarg, Aristòtil, un pensador molt diferent d'ells dos.

CAPÍTOL 2

La veritable felicitat *Aristòtil*

«Una oreneta no fa estiu.» Podries pensar que es tracta d'una frase de William Shakespeare o d'algun altre gran poeta. Ho sembla. En realitat, prové del llibre d'Aristòtil *Ètica a Nicòmac*, anomenat així perquè el va dedicar al seu fill Nicòmac. El que tractava de dir Aristòtil és que cal alguna cosa més que l'arribada d'una oreneta –així com alguna cosa més que un dia càlid– per demostrar que l'estiu ha arribat. De la mateixa manera, uns quants moments de plaer no constitueixen la veritable felicitat. Per a Aristòtil, la felicitat no és una qüestió de diversió a curt termini. Curiosament, considerava que els nens no podien ser feliços. Això sona una mica absurd. Si els nens no poden ser feliços, qui pot? Malgrat tot, revela com d'allunyada era la seva visió de la felicitat de la nostra. Els nens amb prou feines estan començant les seves vides, de manera que encara no han tingut

una vida plena. La veritable felicitat, argumentava ell, requereix d'una vida més llarga.

Aristòtil va ser alumne de Plató, que ho havia estat de Sòcrates. Aquests tres grans pensadors formen, doncs, una cadena: Sòcrates-Plató-Aristòtil. Sol succeir així. Els genis no acostumen a sorgir del no-res. La majoria ha tingut un mestre que l'ha inspirat. Malgrat això, les idees d'aquests tres pensadors són molt diferents. No van limitar-se a reproduir allò que els havien ensenyat. Cadascun d'ells tenia un punt de vista original. Dit de manera simple, Sòcrates era un gran orador, Plató era un escriptor superb i a Aristòtil li interessava tot. Sòcrates i Plató consideraven el món visible un pàllid reflex de la veritable realitat, a la qual només s'hi podia arribar mitjançant un pensament filosòfic abstracte; Aristòtil, en canvi, estava fascinat pels detalls de tot allò que l'envoltava.

Desafortunadament, gairebé tots els escrits d'Aristòtil que han sobreviscut són apunts de classe. Malgrat tot, aquestes notes han exercit una enorme influència en la filosofia occidental, tot i que el seu estil és sovint prou àrid. Ara bé, Aristòtil no era només un filòsof: també el fascinaven la zoologia, l'astronomia, la història, la política i el teatre.

Aristòtil va néixer a Macedònia l'any 384 aC. Després d'estudiar amb Plató, viatjar i treballar com a tutor d'Alexandre el Gran, va fundar la seva pròpia acadèmia a Atenes, coneguda com a Liceu. Aquest centre d'aprenentatge era un dels més famosos de l'Antiguitat, i s'assemblava a una universitat moderna. Aristòtil enviava investigadors a diferents llocs i després aquests en tornaven amb informació nova sobre qualsevol temàtica: de la societat política a la biologia. També va fundar una important biblioteca. En un conegut quadre renaixentista de Rafael, *L'escola d'Atenes*, Plató assenyala cap amunt, en direcció al món de les Formes; Aristòtil, en canvi, estén el braç cap al món que té davant.

A Plató ja li hauria semblat bé filosofar des d'una butaca; Aristòtil s'estimava més analitzar la realitat que percebem mitjançant els sentits. Va rebutjar la Teoria de les Formes del

seu mestre, ja que creia que l'única manera de comprendre qualsevol categoria general és mitjançant l'estudi dels seus exemples particulars. És a dir, per comprendre el que és un gat, ell pensava que calia veure gats reals, no pensar de manera abstracta en la Forma del gat.

Una qüestió sobre la qual Aristòtil va reflexionar llargament va ser «Com hauríem de viure?». Tant Sòcrates com Plató havien contestat aquesta pregunta abans que ell. La necessitat de contestar-la és en part el que fa que la gent s'apropi a la filosofia. Aristòtil tenia la seva pròpia resposta. La versió senzilla és aquesta: a la recerca de la felicitat.

Però què vol dir anar «a la recerca de la felicitat»? Avui dia, la majoria de les persones a les quals els proposessin anar a la recerca de la felicitat pensarien en maneres de passar-s'ho bé. Per a tu la felicitat potser implica vacances exòtiques, anar a festivals de música o a festes, o passar una estona amb amics. També pot voler dir escarxofar-te amb el teu llibre preferit o visitar una galeria d'art. Ara bé, encara que exemples com aquests podrien constituir els ingredients d'una bona vida, Aristòtil no creia que la millor manera de viure fos anar a la recerca de la felicitat d'aquesta manera. Sota el seu punt de vista, coses com aquestes per elles mateixes no conformarien una bona vida. La paraula grega que va fer servir Aristòtil és *eudaimonia* (que en anglès es pronuncia *youdie-moania*,¹ però té el significat oposat). De vegades es tradueix com a «florir» o «tenir èxit», més que no pas com a «felicitat». Es tracta d'alguna cosa més que de les sensacions agradables que pots obtenir pel fet de menjar-te un gelat de mango o veure guanyar el teu equip favorit. L'*eudaimonia* no consisteix en els fugaços moments de joia o en com et sents. És alguna cosa més objectiva, i pot resultar difícil d'entendre, ja que estem acostumats a pensar que la felicitat està relacionada amb com ens sentim i res més.

Pensa en una flor. Si la regues, procures que li arribi llum suficient i l'alimentes una mica, creixerà i florirà. Si te'n des-

1. «Mors lamentant-te» (*N. de la T.*)

cuides, la deixes a les fosques, permetes que els insectes en roseguin les fulles i deixes que s'assequi, es marcirà i morirà, o, en el millor dels casos, oferirà un aspecte lamentable. Els éssers humans també poden florir com plantes, tot i que a diferència d'elles, nosaltres prenem les nostres pròpies decisions: decidim què volem fer i què volem ser.

Aristòtil estava convençut que existeix una naturalesa humana i que els éssers humans tenen una funció. Hi ha una manera de viure que ens escau més. El que ens distingeix d'altres animals i de tota la resta és que podem pensar i raonar sobre el que devem fer. Seguint aquest raonament, ell va concloure que la millor vida per a un ésser humà és aquella que utilitza els poders de la raó.

Sorprenentment, Aristòtil creia que les coses que desconeixes –i fins i tot esdeveniments posteriors a la teva mort– poden contribuir a la teva *eudaimonia*. Això pot semblar estrany. Suposant que no hi ha vida després de la mort, com pot afectar la teva felicitat allò que succeeix quan ja no ets present? Bé, imagina que ets pare i que, en part, la teva felicitat resideix en les esperances dipositades en el futur del teu fill. Si, per desgràcia, aquest fill cau greument malalt després de la teva mort, la teva *eudaimonia* se'n veurà afectada. Segons Aristòtil, la teva vida haurà empitjorat, tot i que tu no hi siguis present. Això exemplifica a la perfecció la seva idea que la felicitat no depèn únicament de com et sents. Des d'aquest punt de vista, la felicitat està relacionada amb el que aconsegueixes a la vida, i això pot veure's afectat per allò que els succeeix a aquells que t'importen. Esdeveniments fora del teu control i coneixement hi poden influir. Que siguis feliç o no dependrà en gran mesura de la bona sort.

La pregunta central és: «Què podem fer per augmentar la nostra possibilitat d'*eudaimonia*?». La resposta d'Aristòtil és: «Desenvolupar el caràcter adequat». Cal sentir les emocions adequades en el moment precís, i aquestes et duran a un bon comportament. En part, això dependrà de com t'han educat, ja que la millor manera de desenvolupar bons

hàbits és practicar-los des de ben aviat. Així doncs, la sort també hi intervé. Els bons patrons de conducta són virtuts; els dolents són vicis.

Pensa en la virtut de la valentia en temps de guerra. Pot ser que un soldat hagi d'arriscar la vida per salvar uns civils de l'atac d'un exèrcit. A una persona temerària no l'amoïnaria la seva pròpia seguretat i no vacillaria a l'hora d'involucrar-se en una situació perillosa, tot i que no li calgués fer-ho. Tanmateix, això no és valentia, només imprudència a l'hora d'enfrontar els riscos. A l'altre extrem, un soldat covard no podria vèncer la seva por per actuar de manera adequada i es quedaria paralytitzat pel terror quan més se'l necessités. En aquesta situació, tanmateix, una persona veritablement valenta o audaç sentiria por, però seria capaç de sobreposar-s'hi i fer alguna cosa. Aristòtil creia que la virtut es trobava entre dos extrems. Aquí la valentia és a mig camí entre la temeritat i la covardia. És el que se sol conèixer com la doctrina aristotèlica de l'Aurea Mediocritas.

L'interès del plantejament ètic d'Aristòtil no és només històric. Molts filòsofs moderns pensen que tenia raó a propòsit de la importància de desenvolupar les virtuts, i que la seva opinió sobre la felicitat era encertada i inspiradora. En comptes de procurar incrementar el nostre plaer a la vida, diuen, hauríem de tractar de ser millors persones i fer el correcte. Això és el que fa que la vida vagi bé.

Segons això, semblaria que Aristòtil només estava interessat en el desenvolupament individual. No és així. Els éssers humans són éssers polítics, assegurava. Ens cal ser capaços de viure amb altres persones i un sistema de justícia per controlar el vessant fosc de la nostra natura. *L'eudaimonia* només pot aconseguir-se en societat. Vivim junts, i hem de trobar la felicitat interactuant amb els que ens envolten en un Estat polític ordenat.

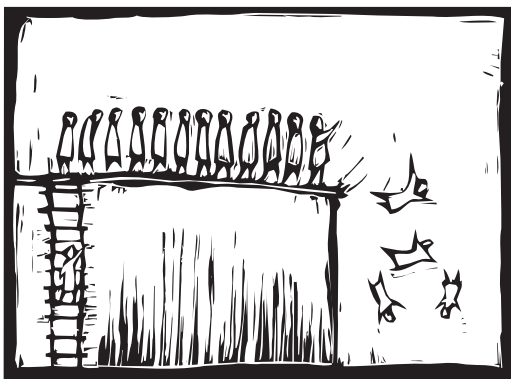
La brillantor d'Aristòtil va tenir un desafortunat efecte secundari. Era tan intel·ligent, i els seus estudis tan conscienciosos, que molts dels que van llegir la seva obra van pensar que tenia raó en tot. Això va ser nociu per al progrés i també

per a la tradició filosòfica que havia iniciat Sòcrates. Durant centenars d'anys, la majoria dels erudits van acceptar les seves opinions sobre el món com una veritat inqüestionable. En tenien prou amb poder demostrar que Aristòtil havia dit alguna cosa. Això és el que de vegades s'anomena «argument d'autoritat», i consisteix a creure que alguna cosa ha de ser certa perquè una «autoritat» important així ho ha dit.

Què creus que succeiria si deixes caure des d'un lloc alt un tros de fusta i un altre d'un metall pesant amb el mateix pes? Quin dels dos arribaria abans a terra? Aristòtil pensava que l'objecte fet de la matèria més pesant, el de metall, cauria més ràpid. Tanmateix, no és així. Tots dos cauen a la mateixa velocitat. Com que Aristòtil havia declarat que era cert, durant el període medieval pràcticament tothom creia que havia de ser així. No calien més proves. Al segle XVI, Galileo Galilei va deixar caure una bola de fusta i una bala de canó des de la torre inclinada de Pisa per comprovar-ho. Totes dues van arribar a terra al mateix temps. Aristòtil estava equivocat. Però hauria estat molt fàcil demostrar-ho molt abans.

Confiar en l'autoritat d'un altre era completament contrari a l'esperit de la investigació d'Aristòtil. També va en contra de l'esperit de la filosofia. Una autoritat no demostra res per ella mateixa. Els mètodes d'Aristòtil eren la investigació, l'estudi i el raonament. La filosofia creix amb el debat, amb la possibilitat d'estar equivocat, amb punts de vista contraposats i l'exploració d'alternatives. Afortunadament, en gairebé totes les èpoques hi ha hagut filòsofs disposats a posar en dubte allò que opinaven altres persones. Un filòsof que va tractar de pensar críticament sobre absolutament tot va ser l'escèptic Pirró.

CAPÍTOL 3

No sabem res *Pirró*

Ningú no sap res, i ni tan sols això no és segur. No hauries de confiar en allò que creus que és cert. Podries estar equivocacat. Tot pot ser qüestionat, posat en dubte. La millor opció, doncs, és mantenir una ment oberta. No te'n refiis de res i no patiràs cap desengany. Aquest va ser el principal ensenyament de l'escèpticisme, una filosofia popular durant alguns centenars d'anys a l'Antiga Grècia i després a Roma. A diferència de Plató i Aristòtil, els escèptics més extrems evitaven sostenir opinions fermes sobre res. El grec Pirró (365-270 aC) va ser l'escèptic més famós i tal vegada el més extrem de tots els temps. Va tenir una vida realment estranya.

Potser creus saber moltes coses. Saps, per exemple, que ara mateix estàs llegint això. Els escèptics, tanmateix, ho posarien en dubte. Pensa en per què creus que estàs realment llegint això i no només imaginant que ho fas. Pots estar-ne

segur? Sembla que estàs llegint; o si més no això és el que creus. Tanmateix, pot ser que estiguis allucinant o somiant (aquesta és una idea que René Descartes desenvoluparia uns vuit-cents anys més tard: vegeu el capítol 11). La insistència de Sòcrates en què l'únic que sabia era el poc que sabia també era una posició escèptica. Però Pirró la va portar molt més lluny. Segurament, una mica massa lluny.

Si hem de creure els testimonis sobre la seva vida (encara que potser també hauríem de mostrar-nos escèptics envers *ells*), Pirró va forjar la seva carrera sobre la base de no donar res per descomptat. De la mateixa manera que Sòcrates, no va deixar res escrit. Així doncs, el que en sabem prové d'allò que d'altres van escriure, majoritàriament segles després de la seva mort. Un d'ells, Diògenes Laerci, ens explica que Pirró va convertir-se en una celebritat i va ser ordenat summe sacerdot d'Elis, ciutat on vivia, i que en honor seu els filòsofs no havien de pagar impostos. No tenim manera de comprovar la veracitat d'aquesta informació, encara que sembla una bona idea.

Pel que sabem, Pirró va viure el seu escepticisme d'una manera realment extraordinària. El temps que va passar sobre la Terra hauria estat molt breu si no hagués tingut amics que el protegissin. Tot escèptic extrem necessita el recolzament de gent menys escèptica –o molt bona sort– per sobreviure.

Això era el que ell pensava de la vida: no podem fiar-nos dels nostres sentits. De vegades ens enganyen. És fàcil equivocar-se sobre allò que un veu a la foscor, per exemple. El que sembla una guineu pot ser només un gat. O pots pensar que algú t'ha cridat, però en realitat era només el vent. Com que els nostres sentits ens indueixen sovint a error, Pirró va decidir no fiar-se *mai* d'ells. No descartava del tot la possibilitat que la informació que li oferien fos correcta, però mantenia la ment oberta.

Així, mentre la majoria de la gent que es trobés davant un penya-segat tallat en vertical trobaria que és una estúpida fer un pas endavant, Pirró no. Com que creia que els

seus sentits podien estar enganyant-lo, no se'n fiava. Ni el tacte de la vora del penya-segat als dits dels peus, ni la sensació d'inclinar-se cap endavant l'haurien convençut que estava a punt de caure. Ni tan sols estava convençut que caure pogués ser perjudicial per a la seva salut. Com podia estar-ne segur? Els seus amics, que presumiblement no eren tots escèptics, van impedir que patís accidents, però si no ho haguessin fet, Pirró hauria tingut problemes en més d'una ocasió.

Per què tenir por dels gossos salvatges si no pots estar segur que vulguin fer-te mal? Que bordin, que ensenyin les dents i corrin cap a tu no vol dir que t'hagin de mossegar. I si ho fan, això no vol dir *necessàriament* que t'hagi de fer mal. Per què amoïnar-se pel trànsit en creuar una carretera? Aquests carros no necessàriament t'han d'atropellar. Qui pot saber-ho? I què importa en realitat si ets viu o mort? D'alguna manera, Pirró s'ho va manegar per posar en pràctica aquesta filosofia d'indiferència total i conquerir totes les emocions humanes i patrons de conducta habituals naturals.

Si més no, aquesta és la llegenda. Probablement, algunes d'aquestes històries sobre ell van inventar-se-les per burlar-se de la seva filosofia. Però és improbable que totes siguin fictícies. Per exemple, és coneguda l'ocasió en la qual va mantenir tota la seva serenitat mentre navegava sota una de les pitjors tempestes mai presenciades per ningú. El vent havia destrossat les veles i onades gegants assotaven el vaixell. Tothom estava terroritzat. Pirró, en canvi, no va immutar-se. Va aconseguir mantenir-se tranquil mentre els mariners més experimentats es deixaven portar pel pànic. Aquesta història sembla inversemblant.

De jove, Pirró va visitar l'Índia. Pot ser que això inspirés el seu inusual estil de vida. L'Índia té una gran tradició de mestres espirituals o gurus que se sotmeten a penúries físiques extremes i gairebé increïbles: gent que és enterrada en vida, que es penja pesos en parts sensibles del cos o que passa setmanes sense menjar a la recerca de la pau interior. El plantejament filosòfic de Pirró s'apropa al d'un místic. Fos-

sin quines fossin les tècniques que fes servir per aconseguir els seus objectius, no hi ha dubte que practicava allò que predicava. La seva impertorbabilitat causava una gran impressió en aquells que l'envoltaven. La raó per la qual no es posava nerviós per res era que, en la seva opinió, absolutament tot era qüestió d'opinió. Si no hi ha possibilitat de descobrir la veritat, no cal inquietar-se. Aleshores podem distanciar-nos de tota creença ferma, ja que una creença ferma sempre implica engany.

Si haguessis conegut Pirró, probablement hauries pensat que era boig. I pot ser que en certa manera ho fos. Però les seves opinions i el seu comportament eren conseqüents. Ell hauria pensat de tu que les teves certeses són simplement poc raonables i que s'interposen en el teu camí cap a la pau interior. Que dones per descomptades massa coses. És com si haguessis construït una casa sobre la sorra. Els fonaments del teu pensament no són tan fermes com t'agrada creure i és improbable que et facin feliç.

Pirró va resumir la seva filosofia en tres preguntes que tothom qui vulgui ser feliç hauria de contestar:

Com són realment les coses?

Quina actitud hem de prendre davant d'elles?

Que li passaria a algú que no prengués aquesta actitud?

Les seves respostes van ser simples i concises. En primer lloc, no podem saber com és realment el món; està més enllà de les nostres possibilitats. Ningú coneixerà mai la naturalesa darrere de la realitat. Els éssers humans simplement no poden accedir a aquest coneixement. Així doncs, oblida-te'n. Aquesta opinió és completament oposada a la teoria de les Formes de Plató i a la possibilitat que els filòsofs puguin obtenir-ne coneixement mitjançant el pensament abstracte (vegeu el capítol 1). En segon lloc, i com a resultat d'això, no hauríem de comprometre'ns amb cap punt de vista. Donat que no podem estar segurs de res, hauríem de suspendre tot judici i viure les nostres vides lliurement. Qualsevol desig

que sentis suggereix que alguna cosa et sembla millor que una altra. Quan no aconsegueixes allò que vols, neix la infelicitat. Tanmateix, en realitat no pots saber què és millor. Així doncs, creia Pirró, per ser feliç primer has d'alliberar-te dels desitjos i despreocupar-te de com surten les coses. Aquesta és la millor manera de viure. Reconèixer que res no importa. Així, res no afectarà el teu estat d'ànim, que serà de completa tranquil·litat. En tercer lloc, si segueixes aquests ensenyaments, això és el que succeirà: al principi emmudiràs, presumiblement perquè no sabràs què dir sobre res. Finalment, t'alliberaràs de qualsevol preocupació. Això és el millor que algú pot esperar de la vida. És gairebé com una experiència religiosa.

Aquesta és la teoria. Sembla que a Pirró li va funcionar, encara que costa d'imaginar que pugui tenir els mateixos resultats per a la majoria de la humanitat. Pocs de nosaltres podem comportar-nos amb la indiferència que ell recomanava. I no tothom té la sort de comptar amb un equip d'amics que el salvi de les seves equivocacions. De fet, si tothom seguís el seu consell, no quedaria ningú per protegir els escèptics pirrònics d'ells mateixos i tota l'escola de filosofia moriria ràpidament després d'estimar-se per penya-segats, ser atropellats per vehicles en marxa o patir l'atac de gossos salvatges.

El punt dèbil del plantejament filosòfic de Pirró és que, partint de la idea que «no pots saber res», va concloure que «has d'ignorar els teus instints i sentiments pel que fa al que és perillós». Tanmateix, els nostres instints ens salven de molts perills possibles. Potser no siguin del tot fiables, però això no vol dir que simplement haguem d'ignorar-los. Suposadament, fins i tot Pirró es va apartar quan un gos va tractar de mossegar-lo: per més que ho volgués, no podia dominar del tot les seves reaccions automàtiques. Així doncs, tractar de posar en pràctica l'escepticisme pirrònic sembla pervers. I tampoc no resulta tan obvi que viure d'aquesta manera proporcioni aquella pau mental que Pirró assegurava. Es pot ser escèptic quant al seu escepticisme. Resulta

qüestionable que algú hagi realment d'obtenir la tranquil·litat corrent tots els riscos que ell va córrer. Pot ser que a ell li funcionés, però res no assegura que a tu t'hagi d'anar igual de bé. Encara que no estiguis segur que un gos ferotge t'hagi de mossegar, té sentit no córrer el risc si hi ha un noranta per cent de possibilitats que ho faci.

No tots els escèptics de la història de la filosofia han estat tan extrems com Pirró. Hi ha una gran tradició d'escepticisme moderat, de qüestionar suposicions i examinar atentament les nostres creences sense necessitat de posar-ho tot en dubte. Aquesta mena de qüestionament escèptic es troba al cor mateix de la filosofia. Tots els grans filòsofs l'han exercit. És l'oposat al dogmatisme. Algú dogmàtic està convençut de conèixer la veritat. Els filòsofs, en canvi, desafien els dogmes. Pregunten als altres en què basen les seves creences, quines són les proves que sustenten les seves conclusions. Això és el que van fer Sòcrates i Aristòtil, i és també el que fan els filòsofs avui en dia. Però no perquè vulguin mostrar-se difícils. La raó de l'escepticisme filosòfic moderat és apropar-se més a la veritat o, si més no, revelar el poc que sabem o podem saber. Per exercir aquesta mena d'escepticisme no cal arriscar-se a caure per un penya-segat, però sí estar disposat a fer preguntes incòmodes i pensar críticament sobre les respostes que la gent et doni.

Encara que Pirró predicava la necessitat d'alliberar-se de tota preocupació, la majoria no ho aconseguim. Una preocupació comuna és el fet que tots morirem. Un altre filòsof grec, Epicur, va fer alguns intelligents suggeriments sobre com podem acceptar aquest fet.